

Håll Anna släpper ut korna.

Foto: Rune Håll.

FLENA

Vår sista levande fåbod

I "Sool-Öen" 1974 publicerades en seminarieuppsats av fil. stud. Olof Jonny Berg. I uppsatsen ingick även intervjuer med tre fåbodkullor ("gäslkaller"), som skulle publiceras i år, men då de tre intervjuerna är ganska långa och i stort sett behandla samma sak har vi valt att göra utdrag ur dem.

I Svarf Elsie Jonsson (fr. Nämkar-gården):

Min första kontakt med fåboden minns jag nog inte, för då satt jag i en "krippsäck" på ett "esi-rod" (en hässjestör). Den första gång som jag minns att jag fick följa med till Flena var farmor däruppe, jag tror det var 1925. Då var det dålig väg, och vi körde med släpa upp, jag var 5—6 år då. Mitt första minne är hur roligt det var att dricka vatten ur en liten kopparskopa, den har jag ännu kvar.

Den första sommar jag var däruppe som ensam kulla i vår gård

var 1937. Det fanns då tre gårdar i Flena, som var i bruk, men Smissgården hade två hushåll.

Jag minns att vi brukade fara hem samtidigt från fåboden, men jag tror inte att vi buffrade upp samtidigt. Längre tillbaka lystes det på i kyrkan när man skulle fara upp. — Resan från Björka till Flena tog en halvtimme med häst. Vi gick upp med korna till Flena ännu flera år efter det att vi fått väg upp, ja jag tror ända in på 50-talet. Som regel gick vi upp en eller två veckor före midsommar. Under krigsåren, då det var ont om bete, kunde vi vara uppe i fåboden upp till tretton veckor. Innan buföringen, omkring den 10 maj, hade vi varit däruppe och sått. Under den tid jag har varit där sådde vi bara foder. Däremot bakade vi bröd däruppe, och det gjordes i Smissgården. Det var ju svårt att frakta tunnbröd från byn.

Vi gick ibland ut och samlade löv åt korna, ja det var ibland så ont om foder att vi gick ut i skogen och samlade foder åt djuren. Vi hade då en lövsäck med oss och en skära. — Varje familj kunde ha 3—4 kor och några småkräk. Fåren gick redan i skogen och betade, när vi kom med korna, de blev nästan vilda däruppe innan hösten.

När vi vallade djuren var vi två flickor som gick ut, och den tredje stannade hemma. Flera än tjugo djur med småkräken, kalvarna, tror jag inte att vi hade. — Arbetsdagen kunde börja tidigt, vi skulle helst ut med djuren innan det blev för mycket broms och andra insekter. — Förr fick korna gå ute under dagen och kom sedan hem på kvällen. När vi gick i vall med dem, så tog vi hem dem efter kl. 12. Vi brukade ha kaffepanna och smörgåsar med oss i skogen.

I fåboden hade vi mycket att göra, när vi hade mycket mjölk, men det varierade. Den som stannade hemma fick försöka hinna göra ost och smör, men det behövde inte göras varje dag. — De andra fåbodarna är slut. Varför har Flena överlevt?

Här blir det smör.

Foto: Rune Håll.

II Anna Mattson-Håll (fr. Åll-gård):

Vi kunde vara uppe vid 4—5 tiden på morgonen, det berodde på vädret. Vi mjölkade alltså och gav oss ut, sedan vi gjort i ordning lite mjöl i påsen att ge korna, ”slätjan” som vi sade. Alla i fåboden måste vara uppe lika tidigt, vi följdes ju åt till skogen. — Klockan sex var vi klara att gå ut i skogen med korna, de skulle få äta innan det blev för mycket broms. Vi var sedan ute med dem hela förmiddagen. För att betet skulle räcka till gick vi på nya ställen med dem nästan varje dag. Det var inte svårt att hitta de olika ställena, då korna hittade så bra. — Horn har här använts förr att blåsa i och locka korna med, men det var före min tid, och jag har aldrig kunnat blåsa i dem.

Vi var ute med korna i skogen till klockan ett. Att hitta korna var inget problem, de följde med oss vart vi gick och brydde sig inte ens om svampen på hösten. — Förr fick korna gå direkt in i ladugården, där de fick vara resten av dagen, och på kvällen gav vi dem lite att äta. Numera får de vara innanför ett stängsel, när vi kommer hem med dem.

Det blev aldrig långtråkigt att vara ute i skogen med korna. Vi hade stickningarna med oss och satte oss på en stubbe och stickade. Det var väldigt trevligt att sitta i skogen och höra skällorna klinga. Regnade det så kunde vi ju inte sticka men vi satte oss ändå, när man hade sällskap kunde man i alla fall sitta och prata. — — —

— Det blev aldrig ensamt, man hade alltid något att göra. Under slåttern var det folk i alla gårdarna och ungefär samtidigt. Annars vanliga dagar var det förstås ovanligt att vi träffade andra människor. Lördagskvällarna gick också ungefär som andra dagar, det var nästan ingen skillnad. Någon gång kom det väl andra ungdomar dit och hälsade på. Förr, i min mors ungdom, då var det vanligare att folk kom upp till fäboden vid veckosluten.

— Fritiden? — Man behövde ingen fritid när man hade frihet att göra som man ville hela, hela dagarna. Fritid var ett okänt begrepp på den tiden. Det var kanske bara arbete och vila, men man behövde inte jakta, fick ju bara ta det som man ville.

Den som stannade hemma i fäboden under vallningen lagade mat åt de andra också, så att de fick äta när de kom hem från skogen. Vi hade lite salt kött, salt fläsk och strömming med oss upp till fäboden, och mjölk drack vi ju så mycket vi ville. När man gjorde ost och fick vassla, så kokade man och bjöd på ”mysu-klabb” (ett slags kornmjölsbullar, kokade i vassla). Det var fäbodmat det! Här hemma bryr man sig inte om att göra sådana saker, fastän man skulle kunna det. Förr, innan det fanns mejerier, gjorde vi ost och messmör hemma också, man hade ju inget annat att göra med mjölken. Det tog ungefär 3—4 timmar att koka messmör.

I dag är det inga fler än vi som håller på med fäbod i hela sydostskogen. — Jag ska då hålla på däruppe, så länge jag orkar ta mig dit. När ingen kommer till fäboden med kor, då är det slut med fäboden. Ser jag tillbaka på det som varit, så skulle jag inte vilja göra någon enda ändring.

Mjölken silas.

Foto: Rune Håll.

III Smiss Anna Bergmark:

— Första året som jag var i Flena var jag bara tio år. Då fick jag vara där med en ko, men den var så hårdmjölkad, så en gammal fåbodkulla mjölkade åt mig den sommaren. Sedan blev jag elva år och då fick jag börja att vara ensam där. Jag har aldrig varit i någon annan fåbod än Flena, men där har jag varit från min barndom.

— — — Det allra första vi måste göra när vi kom upp till fåboden var att bära ned träbyttorna till bäcken och stoppa ned dem i den för att få dem täta. Vi måste då använda träbyttor åt korna. I början när jag var där hade vi en tråkärna med stöt, en ”tjinn-ok”, när vi skulle göra smör, men sedan fick vi en kärna som man drog runt (vevkärna). Kärnan måste bli tät, för efter några dagar var vi tvungna att göra smör om vi skulle få något att äta, för vi hade inte så mycket mat med oss. Vi hade inte separator den första tiden utan använde det vi kallade för ”mejeriet” (en kallkälla med tak över där vi satte ned mjölken). Jag minns att när farmor och jag var där hade vi träskålar, och dem hade vi i det lilla rum, som vi kallade för mjölkammaren. Vi silade skålarna fulla med mjölk och sedan fick det växa grädden på mjölken. Därefter skummade vi av grädden och gjorde ost av mjölken.

När vi sedan skulle diska de där skålarna så använde vi kokhett vatten med enris i. Vi slog vattnet över skålarna så att det ångade och då blev de riktigt rena. Vi har också sådana skålar kvar än och de är så fina.

Min farmor och jag bodde i samma stuga, men vi hade varsin ladugård att sköta. Vi hade inte så mycket mjölk i början då jag var där, så vi använde en mätkruka som rymde åtta liter och var lika vid upptill som nedtill. Vi slog ihop all mjölken så att vi skulle få smör fort och så att inte grädden skulle bli gammal. Så satte vi ned en träpinne i krukan och mätte mjölken och såg då vart mjölken nådde och gjorde ett hak med en kniv där. Nästa mjölkning satte vi ned en annan pinne och mätte. När vi sedan skulle lämna igen mjölken satte vi ned en av pinnarna och skar av den där mjölken nådde och hällde så på tills det blev jämnt.

Arbetsdagen såg ut så här: först när man stigit upp fick man lite kaffe. Sedan bar det iväg ut för att mjölka och göra iordning för korna som skulle ut. Vi måste då följa med dem ut i skogen. För länge sedan fick korna gå utan oss i skogen, vi bara följde dem på vägen dit. De var sedan borta till eftermiddagen. Under dagen skulle vi då göra olika sysslor. Vi måste bära upp vatten, så skulle vi göra ost och messmör, kärna smör, diska och tvätta. Vi skulle också torka mossan, som skulle läggas under korna, det gjorde vi ovanför backen på de där stenarna. Det var mycket arbete med detta, och så fort det blev mulet fick vi springa dit och sopa ihop mossan så att den ej skulle bli blöt. — Oj, oj, oj, ibland fick man gå upp halv tre på morgonen och slå sönder den där mossan, för att man skulle hinna med allt annat arbete också.

När vi sedan började att valla korna gick vi ut två och två. Vi hade tappat bort en ko som var nykalvad och som inte var van att gå i skogen. Hon hade inte hittat bron över ån som de andra korna gick på utan hamnat i ån och dränkt sig. Vi hittade henne där död med benen i vädret. Efter detta vågade vi inte släppa korna lösa, utan vi började valla dem.

— Det var både jobbigt och roligt att följa med korna. Vi hade strumpstickningen med oss och stack, en påse av läder hade vi, och den hade vi stickningen i. Vi satt och stickade och korna gick och betade. De visste var vi satt och vi flyttade oss undan för undan som

korna flyttade på sig. Det var mycket trevligt. Vi kunde även sy dukar och jag sydde ett halskläde en sommar. — Ja, det är många minnen som man har fått i fäboden och som kanske är överkliga för folk i dag. Visst har det varit arbetssamt många gånger, men det har varit ett roligt arbete.

Vi hade också jordbruk däruppe, potatis satte vi, och jag har varit med om att ta upp säd där och tröskat också, fast då tröskade man för hand med slaga på logen. — Vi hade bara grönfoder de sista åren och korna fick det som bete. Förr hade vi havre som mognade, men nog är det många år sedan.

Mathållningen var ganska enkel. Min mor hade saltat ned en bog av en gris, och den var riktigt saltad så att den inte kunde förstöras. Den tog hon med till Flena. Där skar hon skivor av fläsket och kokade potatis, ibland glödstekte hon fläsket ock ibland stekte hon det i stekpanna. Det var ju så gott, annars fick vi äta smör, ost, messmör och bröd med mjölk till, som var stående maträtter. Potatis skulle vi ha minst en gång om dagen. — När mor gjorde mjölklimp då hade hon en svart järngryta, som hängde över den öppna spisen. Klimpen och buljongen var alldeles mörk efter kokningen, det blev väl svart av järngrytan, inte var det sot. Vi åt med sked. Det var några ben, som det blev buljong av, potatis och klimp. Det var ju väldigt gott på sommaren, då man annars måste äta så mycket smör och sådant. — Så var det pannkaka ibland, och vi hade också ett fint våffeljärn, som man kunde sätta i öppna spisen. — Så hade vi långfil, som vi kallade ”sletstjyr”. Den hade vi mycket av, och vi brukade bryta i tunnbröd. Det bakades i vår stuga ända fram till 1945, då vägen bröts.

Före 1945 åkte vi häst till Björka och körde släpa därifrån. Vi gick med korna till Mångberg och vidare upp till Flena. Det blev långt att gå när korna var otränade, nära två mil.

Oj, oj, oj, man har varit med om så mycket elände, när man har gått med korna. Det var en gång som en ko kalvade under vägen. Hon var nästan kalvfärdig när vi gick, men det var en skällko så vi ville gärna ha henne med. Vi hade just kommit till Mångberg, och det var mitt i natten. Kon ville fortsätta direkt, kände att hon ville till Flena. Vi tog in henne i Mångberg och på morgonen hade hon kalvat. Vi var då tvungna att lämna henne.

Efter två dagar gick jag tillbaka och hämtade kon, det var ett hus-håll där som hade skött om henne. Jag hade en halv liter mjölk med mig, tog den lilla kalven i band, och kon hon följde efter. Fick ge kalven en sup av mjölken emellanåt, den sprang och allt gick bra fastän den bara var två dygn.

En gång hade vi en gris däruppe, och då begrep inte jag hur vi skulle få den därifrån. Grisen blev ju stor under alla dessa veckor. Det fanns då ingen väg, och jag tänkte att vi blir nog tvungna att binda den efter släpan. Vi försökte i alla fall att få honom att gå efter korna till Björka. Det klarade grisen, men det var så mycket vatten i bäckarna att vi bara såg ryggen på grisen, och korna gick och knuffade honom. Grisen blev ömfotad och bakbenen var alldeles skinnflådda. Han gick med munnen vidöppen och skrek rakt ut, så de undrade borta i Svenbacken vad det var för nånting borta i skogen. Jag glömmer då aldrig den där grisstackaren!

Vi hade får där också som gick uppe på berget hela sommaren, vi kom upp med dem i slutet på maj. De fick vara fria där tills vi gick hem med de andra djuren i slutet av augusti. Det var inte lätt att hämta dem sedan, då de blivit lite skygga under sommaren. Man måste vara väldigt försiktig. — Jag glömmer aldrig en gång, vi hade just lyckats få hela hjorden hopsamlad. Med oss var min systerson, som inte visste hur tyst man måste vara. Han nös så att det ekade i hela skogen. Det blev två fårscockar. Den ena sprang ner mot Umsi, och den andra sprang åt det andra hållet och det var inte lätt att få tag i dem sedan.

Fastän jag varit där i hela min ungdom så tyckte jag aldrig att det blev tråkigt. Det var också samma arbete vardag som helg. Någon lördag kunde vi gå och dansa, då gick vi över skogen till majstångs-resningen i Lundbjörken. Vi besökte resningen ett par gånger, och vi måste gå dit. Det var sedan inte så roligt att gå tillbaka och inte komma hem förrän på morgonsidan. Vi var så trötta att vi nästan ångrade att vi givit oss iväg dit. Men nog var det roligt där.

Det skulle vara roligt att uppliva gamla minnen uppe i Flena. Tack vare Håll Anna så hålls fäboden igång. Hon har varit så duk-tig och varit kvar där. Det är därför så roligt att komma dit nu, det är en levande fäbod än, med djuren. — Det är synd att Flena förfal-

ler, och vi måste försöka att hålla fäboden vid liv. Vi skulle behöva någon ungdom nu som tar vid, det beror på den nu.